

7. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 07 червня 2001 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 33. – Ст. 175.
8. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379.
9. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку від 17 грудня 1979 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_282
10. Декларація про поліцію від 08 травня 1979 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_803
11. Про Європейський кодекс поліцейської етики : Рекомендація Рес (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи від 19 вересня 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf>
12. Транспарентність влади в контексті європейської інтеграції України : конспект лекції до короткотермінового семінару в системі підвищення кваліфікації кадрів / Уклад : Е. А. Афонін, О. В. Суший. – К. : НАДУ, 2010. – 48 с.
13. Сергеев С. Г. Транспарентность внеконституционных политических институтов: особенности правового регулирования и реализации / С. Г. Сергеев // Известия Саратовского университета. Серия «Социология. Политология». – 2010. – Т. 10, Вып. 3. – С. 80-83.
14. Валитова Л. И. К вопросу о сущности конституционного права на информацию о деятельности органов публичной власти / Л. И. Валитова // Вестник Башкирского университета. – 2014. – Т. 19, № 1. – С. 343-347.
15. Крет О. В. Інституалізація транспарентності державної влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / О. В. Крет. – Чернівці, 2010. – 20 с.
16. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель : монографія / Л. Р. Наливайко. – Х. : Право, 2009. – 600 с.
17. Стретович В. Забезпечення відкритості органів державної влади та місцевого самоврядування / В. Стретович // Аспекти самоврядування. – 2005. – № 2. – С. 13-17.
18. Кодекс рекомендуемой практики гражданского участия в процессе принятия решений Совета Европы от 01 октября 2009 года [Електронний ресурс]. – Режим доступа: https://www.coe.int/t/ngo/Source/Code_Russian_final.pdf
19. Манченко П. А. Транспарентность (открытость) деятельности государственной власти и местного самоуправления в Российской Федерации и государствах Европы [Электронный ресурс] / П. Манченко // Административное и муниципальное право. – 2012. – № 4. – Режим доступа: <http://justicemaker.ru/view-article.php?id=13&art=3431>
20. Чуклинов А. Е. Прозрачность как антикоррупционный механизм в системе государственного управления [Электронный ресурс] / А. Е. Чуклинов. – Режим доступа: <http://lawportal.ru/doc/document.asp?docID=1114985>
21. Обеспечение открытости органов власти для граждан и юридических лиц / Под ред. А. В. Иванченко. – М. : Либеральная миссия, 2007. – 328 с.
22. Андрійчук Т. Принцип прозорості комунікації органів державної влади з населенням: понятійно-концептуальне бачення [Електронний ресурс] / Т. Андрійчук // Вісник книжкової палати. – 2009. – №4. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vkp/2009_4/st11.pdf.
23. Гудима Н. В. Принципи відкритості і прозорості в діяльності органів державного управління України : монографія / Н. Гудима. – К. : 2008. – 142 с.

НАУКОВИЙ ПІДХІД ДО ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Новицький А.М.

(доктор юридичних наук, професор Національного університету ДПС України)

До питання наукового підходу інституціоналізації правового регулювання суспільних відносин підштовхнула діяльність Верховної ради та уряду щодо нормотворення в останні два роки. Необхідність проведення реформ наразі є очевидною. Проте чи є необхідність проведення таких реформ, що проводяться під лозунгом однієї досить знаменитої пісні : «.. до основания, а затем..». От і відбувається процедура руйнування інститутів укладеного суспільного життя, при цьому натомість не пропонується нічого нового, або пропонується тільки концепція майбутнього бачення. Для прикладу можна назвати нинішню ситуацію із ліквідацією інституту міліції – та бажанням сформувати новий інститут – поліції.

Саме тому хочеться подискутувати на тему можливості швидкого переосмислення та перетворення суспільних відносин на рівні знищення одних та формування нових інститутів суспільних відносин.

Повернемося до наукових теорій.

Теоретичні розробки сутності та поняття інститут існують в різних наукових школах. До розуміння цього наукового феномену звернулись представники різних наук. Особливе місце серед соціологічних правових концепцій належить інституціоналізму. Його основи було закладено відомим представником французького адміністративного права, деканом факультету права Тулузького університету Морісом Оріу (1856-1929).

Теорія інститутів, висунута М. Оріу, відрізнялась від решти вчень того часу істотним моментом – єдністю політичної та правової теорій, яка досягалась за рахунок того, що вони базувались на єдиному понятті інституту[1].

Інституціоналізмом у сучасних соціальних науках (наприклад, інституціональна економіка, інституціональна політологія) називається той напрямок досліджень, який вивчає правила, норми соціальної діяльності. В соціологічній юриспруденції термін “інституціоналізм” використовується і у спеціальному значенні, для визначення окремої специфічної концепції, але по суті соціологічна юриспруденція становить собою інституціоналізм, який застосовується у сфері права – сприйняття та вивчення права як соціального інституту (системи соціальних інститутів).

Юридичний інституціоналізм розглядає право як норми, втілені в особливих (правових) інститутах громадянського суспільства і правової держави. З точки зору юридичного розуміння держави інституціоналізм є досить перспективним напрямом наукових досліджень, оскільки дозволяє вивчати існуюче співвідношення між правовим принципом соціального життя (правова свобода, верховенство прав людини) і реальним функціонуванням суспільно-владних соціальних інститутів. [2]

Розглянемо сутність поняття “інститут” в теоретичних розробках науковців, та прослідкуємо генезис даного поняття в науці, визначимо основні особливості інституційних відносин та їх регулювання.

Т. Веблен трактує поняття інституту як стереотип думки, звичні способи реагування на стимули, розповсюджений образ думок про те, що торкається окремих відносин між суспільством та особистістю та окремих, ними виконуваних функцій [3]. У. Гамільтон вважає, що “інститути – це словесний символ для кращого опису групи суспільних звичаїв. Вони означають постійний спосіб мислення або дії, який став звичкою для групи або звичаєм для народу. Інститути встановлюють межі та форми людської діяльності. Світ звичаїв і звичок, до якого ми пристосовуємо наше життя, є сплетінням і безперервною тканиною інститутів” [4, Р. 84].

Дж.Х. Шира визначав соціальний інститут як “сукупність соціальних явищ, умовностей і формалізованих структур, за допомогою яких суспільство фіксує межі, здійснює контроль і встановлює форми діяльності всіх своїх членів”. Він писав, що соціальні інститути здійснюють свої функції через органи: закон через суд, релігія через церкву, освіта через школу[5].

Тому, інститут – це, по-перше, комплекс організацій, установ, індивідів, що володіють певними засобами, ресурсами і виконують конкретні правові, соціальні, політичні функції (державна, суд, політичні партії); по-друге, це – спосіб організації політичної, економічної, соціальної, правової та ін. діяльності людей через чіткий поділ функцій. Суспільство становить сукупність інститутів, що задовольняють потреби людей та є продуктом їхньої діяльності.

У юридичній науці поняття “інститут” означає комплекс норм, що регулюють соціально-правові відносини. Діяльність інститутів заснована на чітко розробленій системі правил і норм, контролі за їх виконанням [6].

Інститут є типовою організаційною формою комплексу однорідних інституцій, яка забезпечує їх відтворення та гомеостаз як цілісної системи соціально визнаної та

необхідної діяльності. Отже інститут виступає моделлю конкретних організацій, задаючи структурно-функціональні рамки формування стійких зв'язків та відносин між їх агентами та клієнтами.

Визначаючи важливу роль теорії інституціоналізації ми говоримо про особливості формування та взаємопов'язаності окремих структурно, але досить пов'язаних між собою елементів, що регулюють певні особливі суспільні відносини.

Ми розуміємо, що поняття інститут – це особлива науково зумовлена категорія, яка визначає певні, чітко встановлені, особливі закономірності формування, розвитку та функціонування певних суспільних відносин.

Говорячи про інститут як про категорію суспільних відносин ми зосереджуємо свою увагу на окремих особливостях, умовно нехтуючи зв'язками із іншими інститутами, відносинами тощо. За основу беруться окремі глобальні особливості, які можуть охарактеризувати певні суспільні відносини. Так, при описі окремих суспільних інститутів визначальними, як правило стають наступні ознаки:

- суспільно значимі відносини;
- наявність нормативно-регулюючого правила;
- сфера суб'єктів, як учасників даних суспільних відносин;
- наявність, як правило, організаційної структури, що регулює та визначає політику в даних відносинах.

Виходячи із даної структури інституту ми можемо говорити про необхідність комплексності при вирішенні будь-якого питання, пов'язаного із формуванням нових або реформуванням старих відносин.

Для прикладу, Закон України «Про захист суспільної моралі» був підготовлений як комплексний документ, в структурі якого визначались всі складові наукового поняття інституту:

по-перше, визначались суспільно-значимі відносини, пов'язані із необхідністю створення умов розвитку національної ідеології та протидії відмінних поглядів чи відверто злочинних напрямів;

по-друге, суб'єктами даних відносин є фактично всі громадяни держави, права яких захищають норми зазначеного закону;

по-третє, наявність самостійної норми права, закону, що регулює ці відносини;

по-четверте, було запропоновано створення окремої державної структури – Національної експертної комісії із захисту суспільної моралі.

Що маємо на сьогодні, після ряду реорганізацій. Фактично, інститут захисту суспільної моралі в державі існує. Проте одна із основоположних ознак інституту була ліквідована – НЕК було розформовано. Натомість функції, що виконувались даним державним органом було розпорешено, а частина взагалі не передана нікому (наприклад експертиза). Як результат, на сьогодні практично ніхто не займається питаннями захисту суспільної моралі, не проводить моніторингу зазначених питань для здійснення профілактичної роботи, не вносить пропозицій щодо діяльності інших державних органів та інше.

Виникла ситуація, про яку можемо говорити, як про відсутність проблеми із захистом суспільної моралі. І це в той час, коли нам кожного дня говорять про інформаційну війну, про агресію в інформаційній сфері, про необхідність стримувати створення негативного контенту щодо України.

Це тільки один приклад непродуманого державного підходу у формуванні політичної волі щодо окремих інститутів громадянського суспільства. Теза народних

депутатів, ініціаторів розформування НЕКу, щодо передачі функцій даного органу у сферу регулювання громадських організацій можлива виключно у тому випадку, коли ці громадські утворення наберуть такої сили, що їх рішення, за впливом та виконанням будуть конкурувати із рішеннями державних органів, а права будуть визначені на рівні нормативного акту.

Як висновок хочу сказати наступне: Сьогодні в державі приймається дуже багато рішень, які носять більше політичний характер, ніж суспільно необхідний. Процес нормотворення закріплює всі ці рішення у певних нормах права. Ми маємо складну ситуацію, коли розуміння неправильності у прийнятті рішення не може бути сприйнятим як достатній аргумент у неприйнятті такого рішення.

Є велика надія, що час агресивних змін скоро минеться, а на його місце прийде доба творення, час коли будуть виправлятися помилки сучасних реакційних перетворень, формування комплексних, суспільно зважених рішень, які визначатимуть інституційний підхід у кожному конкретному випадку.

Список використаних джерел

1. Основы публичного права. Перевод с французского / Ориу М.; Пер. под ред.: Челябинов Н.; Пер. под ред. и с предисл. Пашуканис Е. – М.: Изд-во Ком. Акад., 1929. – 783 с. – репринтная копия
2. Яковлев А.В, Институциональный подход в юридической теории государства : Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.01 – Теория права и государства ; История учений о праве и государстве / А.В. Яковлев ; Науч. Рук. В.А. Четвернин. – М., 2009. – 24с.
3. Веблен Т Теория праздного класса. – Прогресс, 1984. С.200-201.
4. Інститути Північних регіонів, Інституціональні зміни та економічні показники. Кембридж, 1994 = North D.C Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge, 1994.
5. Шира, Дж.Х Введение в библиотековедение / Дж.Х. Шира. – М. : Высшая школа, 1983. – 256 с.
6. Юридична енциклопедія. В 6т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.. – К.: «Укр. Енцикл.», 1998. – Т.2

ПРО МОЖЛИВІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ КОНСТИТУЦІЇ ІМПЕРАТИВНОЇ НОРМИ ЩОДО ПРАВА НАРОДУ НА ПОВСТАННЯ

Захарченко П.П.

(доктор юридичних наук, професор кафедри історії права та держави юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

Події на київському Майдані у 2013-2014 рр. покликали до життя тимчасову дискусію щодо запровадження в українській конституції норми, котра би на імперативному рівні дозволяла українському народу (нації) піднятися на повстання проти узурпації влади. Від колишніх опозиціонерів, а нинішніх можновладців, з головної революційної сцени країни неодноразово лунали заклики впровадити це положення в українську конституцію, з огляду, у тому числі й на те, що вонмає давню історично-правову традицію.

Вперше на законодавчому рівні право народу на опір гнобленню знаходимо у «Великій хартії Вольностей» (лат. Magna Carta) 1215 р., де у ст. 61 прописана норма, що дає право британським баронам розпочати процедуру підготовки до збройного виступу у разі, коли король відмовиться від дотримання «миру і вольностей, які ми їм пожалували і цією Хартією підтвердили». У такому разі, йдеться далі «25 баронів спільно з громадою усієї землі будуть змушувати і тіснити нас усіма способами, якими тільки можуть, тобто через захоплення фортець, земель, володінь і усіма іншими способами, якими можуть, поки не буде виправлено (порушення), згідно з їхнім рішенням» [1, с.264].

Аналіз нормативних джерел історичного, міжнародно-правового та конституційного характеру дозволяє визначитися зі складом суб'єктів, змістом і реалізацією права на опір. У епоху раннього Середньовіччя рано говорити про спротив